

אזרחות

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון	–	(7×2)	–	14	נקודות
פרק שני	–	$(10 \times 2) + (14 \times 1)$	–	34	נקודות
פרק שלישי	–	(13×2)	–	26	נקודות
פרק רביעי	–	(13×2)	–	26	נקודות
			–	100	נקודות
			–	סך הכול	

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

שימו לב: הבחינה מתחילה בעמוד 3.

השאלות

פרק ראשון (14 נקודות)

ענו על שני סעיפים מן השאלות 1-2 (לכל סעיף – 7 נקודות).

אפשר לבחור בסעיף אחד מכל שאלה או בשני סעיפים מאותה השאלה.

1. באחת ממדינות אירופה קרס גג בתחנת רכבת, וחמישה עשר בני אדם נהרגו. בתגובה על תקרית זו פרץ במדינה גל של מחאות, ונערכו הפגנות שבהן השתתפו אלפי אזרחים שנשאו שלטי מחאה. התברר שהתקרית של קריסת הגג התרחשה לאחר שנערך שיפוץ בתחנה, וכי לפני השיפוץ החליטו הרשויות לצמצם את התקציב שנועד לו. לטענת האזרחים המוחים, בגלל החלטה זו של הרשויות, שיפוץ הגג נעשה באופן רשלני ולא בטיחותי, ולכן ראשי הרשויות הם האחראים למחדל ועליהם להתפטר.

בעקבות גל המחאות הודיע שר התחבורה כי את שיפוץ התחנה ביצעה חברה פרטית ממדינה אחרת, והוא לא ידע על כך. אולם, בכל זאת, מכיוון שהטיפול בתחנות הרכבת במדינה מוטל על משרד התחבורה, השר מקבל את הטענות והוא יתפטר מתפקידו.

א. ציינו והציגו את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שבא לידי ביטוי בתגובה על התקרית של קריסת גג תחנת הרכבת. הסבירו כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

ב. ציינו והציגו את **סוג האחריות** שבא לידי ביטוי בדברי שר התחבורה. הסבירו כיצד סוג אחריות זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. בשנים האחרונות, תושבי פריפריה רבים מתלוננים על מחסור חמור ברופאים באזור מגוריהם. לדבריהם, בשל מחסור זה נוצר פער גדול באיכות השירותים הרפואיים בין אלה שהמדינה מספקת לתושבי הפריפריה ובין אלה הניתנים לתושבי אזור המרכז.

כדי לסייע לפתרון בעיה זו התקיים בחו"ל כינוס ביוזמתם של משרד העלייה והקליטה, משרד הבריאות וארגון העלייה "נפש בנפש". הכינוס נועד לעודד כאלפיים רופאים יהודים מרחבי העולם לעלות לארץ. שר הבריאות אמר בכינוס: "אני מברך על מהלך זה, שיסייע לתגבר את מערכת הבריאות בבעלי מקצוע איכותיים, זכאי שבות, ערכיים וציוניים, המעוניינים לעלות לארץ ומבקשים לקשור את גורלם בגורלה של מדינת ישראל. זהו מימוש של החזון הציוני".

א. ציינו והציגו את **הזכות מזכויות האדם** שנפגעת לדברי תושבי הפריפריה. הסבירו כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ב. ציינו והציגו איזו **פנייה** מן הפניות לגורמים השונים בהכרזת העצמאות באה לידי ביטוי בדברי שר הבריאות. הסבירו כיצד פנייה זו באה לידי ביטוי בקטע.

פרק שני (34 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שלוש שאלות:
על שתיים מן השאלות 3–7 (לכל שאלה – 10 נקודות)
ועל אחת מן השאלות 8–12 (14 נקודות לשאלה).

ענו על שתיים מן השאלות 3–7 (לכל שאלה – 10 נקודות).

בכל תשובה כתבו שניים–שלושה משפטים לפחות.

3. הציגו את עיקרי חוק השבות.

4. הציגו מתוך הכרזת העצמאות שתי דוגמאות המבטאות את היחס כלפי המיעוטים בישראל.

5. הציגו את המושג ביקורת שיפוטית.

6. הציגו את המושג דמוקרטיה מתגוננת.

7. הציגו שני הבדלים בין פקודה בלתי חוקית ובין פקודה בלתי חוקית בעליל.

ענו על אחת מן השאלות 8–12, על פי אחד מן האשכולות שלמדתם (14 נקודות).

8. אשכול העולם היהודי

- הציגו שני מאפיינים של החברה החרדית בישראל.
- הציגו את הסדר הסטטוס קוו.
- בחרו באחד מן המאפיינים שהצגתם, והסבירו כיצד הסדר הסטטוס קוו מאפשר לממש אותו.

9. אשכול תקשורת ופוליטיקה

- הציגו את המושג תקשורת המונים.
- הציגו את עקרון הפלורליזם.
- הסבירו כיצד עקרון הפלורליזם מתממש בקיומה של תקשורת המונים.

10. אשכול בחירות ומפלגות

- הציגו את שיטת הממשל הפרלמנטרי.
- הציגו את עקרון הכרעת הרוב.
- הסבירו כיצד עקרון הכרעת הרוב בא לידי ביטוי בממשל הפרלמנטרי.

11. אשכול רשויות מקומיות

- הציגו את שיטת הבחירות לרשויות המקומיות.
- הציגו את עקרון הפלורליזם.
- הסבירו כיצד עקרון הפלורליזם בא לידי ביטוי בשיטת הבחירות לרשויות המקומיות.

12. אשכול מעורבות אזרחית ופיקוח על הרשויות

- הציגו את המושג קבוצות אינטרס (קבוצות לחץ).
- הציגו את עקרון הפלורליזם.
- הסבירו כיצד עקרון הפלורליזם מתממש בפעילותן של קבוצות אינטרס (קבוצות לחץ).

פרק שלישי (26 נקודות)

קראו את הקטע שלפניכם, וענו על שתיים מן השאלות 13–15 (לכל שאלה – 13 נקודות).

קו אחד מחבר בין כמה מקרים שאירעו בשנה האחרונה של מעצר אנשים עד תום ההליכים – וזהו שימוש לרעה בדרך בלתי מידתית בסמכות העיכוב והמעצר. מקרים אלה מחייבים חשבון נפש מצד רשויות אכיפת החוק ובתי המשפט, ונדרשת פעולה נחושה של המחוקקים לתיקונים והבהרות בחוק המעצרים.

פעמים רבות נדמה שיש בלבול בשיח הציבורי בין המושגים "מעצר" ו"מאסר". מאסר הוא העונש שנגזר על מי שהורשע בדין, ואילו המעצר נועד לשרת תכלית שונה לחלוטין ממאסר. מעצר אינו "מקדמה על חשבון העונש", שכן מדובר בחשודים או בנאשמים שטרם הורשעו ועומדת להם חזקת החפות; המעצר נועד לשרת את החקירה הפלילית, למשל כדי למנוע תיאום עדויות בין נחקרים או שיבוש של פעולות חקירה על ידי החשוד, וכן כדי למנוע בריחה של החשוד וכדי להגן על הציבור ממסוכנתו של החשוד. לרוב מעצר נמשך ימים מעטים, שבמהלכם על המשטרה להביא את החשוד לדיון לפני שופט לבחינת המשך הצורך במעצר, ולכן הוא מכונה "מעצר ימים".

לאחר שמוגש כתב אישום, הפרקליטות רשאית לבקש כי הנאשם יישאר במעצר עד תום ההליכים המשפטיים, כלומר עד סיום משפטו. אפשר לעצור חשוד עד תום ההליכים רק כדי למנוע שיבוש הליכי משפט, בריחה, השפעה על עדים או פגיעה בראיות, וכן במקרים שבהם יש יסוד סביר לחשש שהנאשם יסכן את ביטחונו של אדם אחר, את ביטחון הציבור או את ביטחון המדינה.

בשנת 1992 נחקקו שני חוקי יסוד המעגנים את ההגנה על זכויות האדם. אחד החוקים הוא חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, ובעקבותיו, בשנת 1996, נחקק חוק המעצרים העדכני. בחוק המעצרים נקבע כי "מעצרו ועיכובו של אדם יהיו בדרך שתבטיח שמירה מרבית על כבוד האדם ועל זכויותיו". על כן לא יצווה בית משפט על מעצר אדם, אלא אם כן אי אפשר להשיג את מטרת המעצר בדרך אחרת, דרך שפגיעתה בחירות שלו היא פחותה.

כבר בשנת 2020 פורסם בדוח של משרד מבקר המדינה כי יש עלייה מדאיגה בשיעור המעצרים, ובעיקר במעצרים עד תום ההליכים. למרבה הצער, "היד על ההדק" של המעצר עד תום ההליכים נהפכה לקלה. המשטרה והפרקליטות מגישות בקשות מעצר, אך לעיתים גם במקרים שבהם יש אפשרות חלופית, בית המשפט מאשר בקשות אלה. נדמה שהנחות היסוד של דיני המעצרים היטשטשו בעת האחרונה. הפרשיות האחרונות מלמדות שקווים אדומים נחצו וכי אנשים נורמטיביים לחלוטין שמעזו – וברור לכול שלא נשקפת מהם סכנה לשלום הציבור – מוצאים את עצמם במעצר ממושך טרם הרשעה בדין.

במציאות שנוצרה חייב המחוקק לומר את דברו ולהבהיר לפרקליטות ולבתי המשפט שאת המעצר, ובמיוחד את המעצר עד תום ההליכים, יש לשמור רק במקרים קשים וחמורים של עבירות אלימות קשות, רצח, אונס, עבריינות סדרתית וכדומה, שבהם נשקפת מן הנאשם סכנה ממשית לשלום הציבור.

(מעובד על פי: מ' גוטמן, יש צורך דחוף בתיקונים והבהרות בחוק המעצרים, Ynet, 21.12.24)

(שימו לב: השאלות בעמוד הבא.)

ענו על שתיים מן השאלות 13–15 (לכל שאלה – 13 נקודות).
שימו לב: בחלק הראשון של כל שאלה (הצגת המושג) ענו על פי מה שלמדתם ולא על פי הקטע.
בחלק השני של השאלה – ענו על פי הקטע.

13. הציגו את הזכות להליך הוגן.
הסבירו כיצד הפגיעה בזכות להליך הוגן באה לידי ביטוי בקטע.

14. הציגו את שני תפקידי הכנסת האלה:
– רשות מכוונת / אספה מכוונת
– ייצוג האזרחים
הסבירו כיצד אחד מתפקידי הכנסת האלה בא לידי ביטוי בקטע.

15. הציגו את העיקרון הדמוקרטי: עקרון הגבלת השלטון.
הסבירו כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

פרק רביעי (26 נקודות)

בפרק זה יש לענות על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 16–18, ועל אחת מן השאלות 19–20 (לכל שאלה – 13 נקודות).

ענו על אחת מן השאלות 16–18 (13 נקודות).

16. משרד המשפטים והמשרד לביטחון לאומי חתמו על תקנות חדשות המאפשרות להטיל קנסות על מי שפולשים לשטחים חקלאיים פרטיים. לדוגמה, בתקנות נקבע קנס של 2,500 ש"ח למי שייכנס בכלי רכב לשטח חקלאי פרטי. לדברי שר המשפטים, התקנות החדשות נועדו לסייע באכיפת החוקים ולהגן בצורה יעילה על ענף החקלאות.

– ציינו והציגו את **תפקיד הממשלה** שבא לידי ביטוי בפעולה של משרד המשפטים והמשרד לביטחון לאומי. הסבירו כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

17. חברת החשמל לישראל – חברה ממשלתית-ציבורית – הייתה עד לתקופה האחרונה החברה היחידה שסיפקה חשמל לתושבי המדינה. בחודשים האחרונים נכנסה לתוקף רפורמה ולפיה שמונה חברות פרטיות חדשות יהיו רשאיות גם הן לספק חשמל לכל משק בית בישראל. הרפורמה נועדה לשפר את השירות ולהוזיל את תעריפי החשמל בישראל.

– ציינו והציגו את **הגישה הכלכלית-חברתית** שבאה לידי ביטוי ברפורמת החשמל. הסבירו כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.

18. בחוק הישראלי יש איסור על שימוש בכסף מזומן בעסקאות מסכום מסוים ומעלה. בדיונים להכנת תקציב המדינה עלתה הצעה להפחית את הסכום המרבי המותר לשימוש במזומן, כדי להיאבק בתופעת העלמות המס. על פי ההצעה, בעלי עסקים שעד כה העלימו מיסים יאלצו לדווח לרשויות המס על עסקאות שביצעו.

– ציינו והציגו את **סוג החובות** (חובות האדם כאדם או חובות האדם כאזרח) שההצעה מבקשת לממש. הסבירו כיצד סוג חובות זה בא לידי ביטוי בקטע.

ענו על אחת מן השאלות 19–20 (13 נקודות).

19. בכנסת ה-25 ירד שיעור הנשים בקרב חברי הכנסת, לכן הוצע תיקון לחוק יסוד הכנסת. לפי ההצעה כל מפלגה המתמודדת בבחירות לכנסת תהיה חייבת לכלול לפחות 30% נשים ברשימת המועמדים שלה. יש התומכים בהצעה זו ויש המתנגדים לה.

הביעו את עמדתכם בעניין זה. הציגו שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד

לעמדתכם ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת.

בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

- א. טענה – הציגו את עמדתכם באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתכם – הציגו נימוק לעמדתכם, המבוסס על מושגים ועל ידע מלימודי האזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הציגו נימוק לעמדה המנוגדת, המבוסס על מושגים ועל ידע מלימודי האזרחות.

20. באחרונה הודיע הבעלים והמנכ"ל של תאגיד "מטא" על החלטה לבטל את מערך בדיקת העובדות שמפעיל התאגיד. מערך הבדיקות שימש עד כה במאבק על פרסום חדשות כוזב ("פייק ניוז") ודברי הסתה. מעתה יפורסם כל מה שיכתבו הגולשים ברשתות החברתיות של תאגיד זה. יש התומכים בהחלטה זו ויש המתנגדים לה.

הביעו את עמדתכם בעניין זה. הציגו שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד

לעמדתכם ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת.

בכתיבתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

- א. טענה – הציגו את עמדתכם באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתכם – הציגו נימוק לעמדתכם, המבוסס על מושגים ועל ידע מלימודי האזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הציגו נימוק לעמדה המנוגדת, המבוסס על מושגים ועל ידע מלימודי האזרחות.

בהצלחה!